

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 916 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шуҳратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellashtirish	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврузова Фароғатхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilor Karimovna	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	
Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович, Ibragimov Boburshoh Boxodir ugli	

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	
Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar – o'zbekistonni yanada rivojlantirish strategiyasining tarbiyaviy omili.....	753
Gulxayo Samandarova Abdulkarim qizi	
Potential of vineyard tourism in Cappadocia region	761
Xashimova Shaxnoza Shuxrat qizi	
Aloqa xizmatlarini ko'rsatishning bugungi muammo va yechimlari.....	767
Shirinova Gulnoza Xudoyor qizi	
Mamlakatlarga xos xatarlarni baholash metodologiyalari tahlili	771
Bahridinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Tijorat banklarida faktoring operatsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarning empirik tahlili	779
Usmonov Farrux Farxodovich	
A Comprehensive Analysis between Entrepreneurship and Unemployment in Uzbekistan.....	787
Shomurodov Tokhir Boymurod ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli, Kuziyeva Gulnoza Rashidovna	
English language competency as a catalyst for promoting sustainable development education in economics programs	792
Askarova Feruza Abdullaevna	
O'zbekiston misolida inson kapitali va tadqiqotlar boshqaruvini tadqiq qilish.....	798
Abdullayev Baxodir	
The role of insurance enterprises in securing global maritime trade.....	804
Sohibjamol Abirkulova	
Fond bozori orqali investitsiya faoliyatini moliyalashtirish yo'llari.....	809
Haydarov O'ral Axmadovich	
Bozor bahosi usullari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarini hisoblashning iqtisodiy modeli.....	815
Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li	
Анализ теоретического основы государственного внутреннего финансового аудита Республики Узбекистан.....	821
А.Нурниязов, Б. И. Исроилов	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda infratuzilmaning ahamiyati.....	829
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li, Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li, Botirova Hulkan Olimjonovna	
Innovatsion biznesni rivojlantirishning nazariy jihatlari.....	836
M.E.Ostanova	
O'zbekiston respublikasi davlat budjeti daromadlarini o'rta muddatli prognozlash.....	841
Fayzullayev Doston Mahmud o'g'li	

Conceptual Foundations of Applying Public-Private Partnership Mechanisms in the Tourism Sector	847
Saidov Utkir Uralboyevich	
Tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda xorij tajribasi.....	852
Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
Sanoat tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini statistik baholash.....	856
To'rayeva Zilola Turg'unovna	
Tadbirkorlik faoliyatida mijozlar bilan barqaror aloqalarni o'rnatishda CRM strategiyalarining roli.....	860
Xalilova Nafisa Komilovna	
Ways to improve the efficiency of banking services in our country	863
Muminova Masuda Bakhtiyorovna	
Agrar sohada investitsion loyihalarni tutgan o'rni va o'ziga xos jihatlari.....	867
Utanov Bunyod Kuvandikovich	
Анализ тенденций развития инновационной деятельности свободных экономических зон узбекистана.....	872
Ачилова Ширин Шавкат кизи	
Korxonani boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari	880
Nazarov Sherzod Abdusattor o'g'li	
Роль акционерных обществ в национальной экономике: анализ вклада крупных акционерных обществ в валовой внутренний продукт Узбекистана, их роль в создании рабочих мест и осуществлении инновационной деятельности	884
Халеев Зоя Пирниязовна, Эшов Алишер Ахтамович	
Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini shakllantirishning mohiyati va nazariy asoslari	888
Ashurov Azizbek Asqaraliyevich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarning ahamiyati	892
Xakimova Gulzora Jamshidovna	
Xorijiy mamlakatlar miqyosida elektron xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari va ularning ko'rsatkichlari.....	896
Xudoyorova Mehrangiz	
Iqtisodiy o'sish samaradorligini ta'minlashda tabiiy va moliyaviy resurslardan unumli foydalanish masalalari.....	901
Xomidova Kamola G'olib qizi	
"Silk road stations" turizm rastalarini tashkil etish loyihasini amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari	907
Suxrob Ramazonovich Bobokalonov	

XORIJIY MAMLAKATLAR MIQYOSIDA ELEKTRON XIZMATLARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNING KO'RSATKICHLARI

ORCID: 0009-0000-8921-1880

Xudoyorova Mehrangiz

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti, O'zbekiston

Annotatsiya: Maqolada elektron tijoratning paydo bo'lishi va rivojlanishi, elektron biznesni rivojlantirishning zaruriy shartlari, elektron biznes rivojlanishining asosiy bosqichlari, internet iqtisodiyotida biznes yuritishning o'ziga xos xususiyatlari haqida ma'lumotlar berilgan. Elektron tijoratning innovatsion shakllarini rivojlantirishning asosiy masalalari ko'rib chiqiladi. Elektron tijoratning asosiy toifalarining xarakteristikalarini tavsiflangan, shuningdek, bugungi kunda mamlakat va jahonda elektron tijorat rivojlanishining umumiy tahlili keltirilgan.

Kalit so'zlar: elektron tijorat tarixi, elektron xizmatlar rivojlanish tendensiyalari, elektron sotuvlar hajmi, elektron aloqalar globallasuvi, elektron sotuvlar hajmi.

Abstract: The article provides information on the emergence and development of electronic commerce, the necessary conditions for the development of electronic business, the main stages of the development of electronic business, as well as the features of doing business in the Internet economy. The main issues of the development of innovative forms of electronic commerce are considered. The characteristics of the main categories of electronic commerce are described, and a general analysis of the development of electronic commerce in the country and the world today is given.

Key words: history of e-commerce, trends in the development of electronic services, volume of electronic sales, globalization of electronic communications, volume of electronic sales.

Аннотация: В статье представлена информация о возникновении и развитии электронной коммерции, необходимых условиях развития электронного бизнеса, основных этапах развития электронного бизнеса, а также об особенностях ведения бизнеса в интернет-экономике. Рассмотрены основные вопросы развития инновационных форм электронной коммерции. Описана характеристика основных категорий электронной коммерции, а также дан общий анализ развития электронной коммерции в стране и мире сегодня.

Ключевые слова: история электронной коммерции, тенденции развития электронных услуг, объем электронных продаж, глобализация электронных коммуникаций, объем электронных продаж.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot tadqiqotlari markazi olib borgan tahliliy o'rganishlarga qaraganda, so'nggi yillarda O'zbekistonda elektron xizmatlar raqamli iqtisodiyotning asosiy elementlaridan biriga aylandi.

O'zbekistonda elektron xizmatlar infratuzilmasi, elektron tijorat va chakana savdo hajmi barqaror o'sib bormoqda. Xususan, 2023-yilda elektron tijorat savdolari hajmi 2021-yilga nisbatan 1,8 barobar oshib, 10 886,8 milliard so'mdan ortiqni tashkil etdi. Bu umumiy chakana savdo hajmining 4 foizdan ortig'iga teng.¹

O'zbekistonda elektron xizmatlarning kelajagini belgilovchi muhim omillardan biri – sohani qonunchilik bilan tartibga solishdir. 2022-yilda yangilangan "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Qonun iste'mol-

1 O'zbekiston Respublikasining Statistika portali ma'lumotlariga asosan <https://stat.uz/uz/>

chilarni ham, tadbirkorlarni ham huquqiy himoya qiladi, elektron operatsiyalarni amalga oshirish va huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni belgilash tartibini belgilaydi.² Ishonchli va barqaror elektron xizmatlar infratuzilmasini yaratishda qonunchilik va to'lov tizimlari hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular jarayonning barcha ishtirokchilari – ham xaridorlar, ham sotuvchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilishni ta'minlaydi.

Mamlakatimiz iqtisodiyotida ham elektron xizmatlarga, online tijoratga alohida e'tibor qaratilmoqda. Elektron tarzda tijorat savdosi bilan shug'ullanadigan yoki xizmat ko'rsatadigan tadbirkorlarga soliq hamda boshqa davlat xizmat ko'rsatish tizimlarida talaygina yengilliklar yaratib berilmoqda. Shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 02.06.2016 yildagi 185-son qarori 22.01.2024 sanasi holatiga ko'ra amaldagi bosqichiga o'tdi va qarorga muvofiq "Elektron tijoratda bitimlarni amalga oshirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qaror amalda qo'llana boshlandi.³

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Elektron xizmatlarga asoslangan iqtisodiyotning turli sohalarida keng joriy etish va bu orqali iqtisodiyot rivojiga ta'sir etish masalalari xorij olimlari: S.Gringard⁴, A.Yurasov⁵, T.Tardaskina, Y.Tereshko⁶ kabilarning asar va ilmiy maqolalarida keltirilgan. Mamlakatimiz olimlaridan M.Yakubov, R.Yuldashev⁷ larning asarlarida ham bu mavzu atroflicha yoritilgan. Yuqorida keltirilgan ilmiy asarlar mavzuning ilmiy tadqiq etilganini ifodalasada, elektron xizmatlar infratuzilmasining mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi roli atroflicha yoritilmagan, uni dasturiy mahsulotlar savdosida qo'llash kabi ayrim masalalar yetarlicha o'rganilmagan va tadqiq etilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada elektron tijoratning paydo bo'lishi va rivojlanishi, elektron biznesni rivojlantirishning zaruriy shartlari, elektron biznes rivojlanishining asosiy bosqichlari, internet iqtisodiyotida biznes yuritishning o'ziga xos xususiyatlarining nazariy-ilmiy asoslarini sharhlash, statistik kuzatish, statistik guruhlash, jadval va grafiklar, statistik ko'rsatkichlar, statistik taqqoslash, induksiya va deduksiya, ilmiy abstraksiyalash kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Elektron tijorat atamasining o'zi deyarli 1950-1960-yillarda kompyuter paydo bo'lganidan keyin darhol paydo bo'ldi. Dastlabki dasturlardan biri bu transport chiptalariga buyurtma berish, shuningdek reyslarni tayyorlash uchun turli xizmatlar o'rtasida ma'lumot almashishdan iborat bo'lgan. U 1961-yil Massachusetts texnologiyalar institutidan Leonard Kleinrok ma'lumotlarni uzatish uchun paketlarni kommutatsiya qilish nazariyasini ishlab chiqdi.

1980-yildan boshlab iqtisodiyot va dunyo rivojlanishda davom etdi. Internet va axborot texnologiyalari doimo yangilanib turdi. Odamlarning kundalik hayotiga turli jabhalarda doimiy ta'sir ko'rsatishdan tashqari, zamonaviy yangi ishlab chiqarish tashkilotlarining o'zgarishiga ham olib keladi.

Internet tarmog'i jahon miqyosida bo'lgani uchun elektron savdo aloqalari kichik tashkilotlar uchun ham jahon miqyosida ishtirok etish va biznes ishlarini olib borish imkoniyatini beradi. Xaridor ham keng ko'lamdagi, masofaga bog'liq bo'lmagan holda ishlab chiqaruvchilarning mahsulotlari va xizmatlarini tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Elektron tijorat ishlab chiqaruvchilardan raqobatbardosh mahsulot va xizmatlarini ko'rsatishni talab qiladi. Ko'pgina kompaniyalar Elektron tijoratdan o'z mahsulotlariga savdodan oldin va keyin xizmat ko'rsatishni taklif etish uchun foydalanadilar, ya'ni o'z mahsulotlari to'g'risida to'liq ma'lumot berish va xaridor so'rovlariga tezda javob berish kerak. Elektron tijoratning asosiy qulayliklaridan biri savdo jarayonidagi xarajatlarni kamaytirishdir. Savdo jarayonlarini elektron ko'rinishga olib borilishi vaqt va harajatlarni kamaytirib, xaridorlar uchun narxlarni kamaytirishga olib keladi. Yangi biznes modellar - virtual tashkilot, virtual agent, autsorting va virtual ishlar texnologiyalari o'zaro aloqalarning effektivligini ancha oshiradi. Bundan tashqari Elektron tijorat yangi xizmat turlari mahsulotlar yaratilishiga olib keladi.

Elektron xizmatlar sohasi bu biznesning shunday bir turiki, u tez va tejamli yo'l bilan yuritiladi va internet texnologiyalari, umuman internet tarmog'i orqali amalga oshiriladi. Masalan: Chet elda, xususan, dunyoning iqtisodiy rivojlangan davlatlarida bu noodatiy bo'lgan tovarlar va xizmatlar savdo-sotig'i bilan yuz millionlab

2 O'zbekiston Respublikasining Qonuni "Elektron tijorat to'g'risida". O'RQ-792-son/ 29.09.2022-yil. <https://lex.uz/docs/-6213382>

3 O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining Qarori <https://lex.uz/docs/-2973939?ONDATE=22.01.2024>

4 Gringard S. The Internet of Things. – M.: — Alpina Publisherll, 2016 – 188p.

5 Юрасов А.В. Основы электронной коммерции. – М.: — Горячая линия- Телекомll, 2008. – 480с.

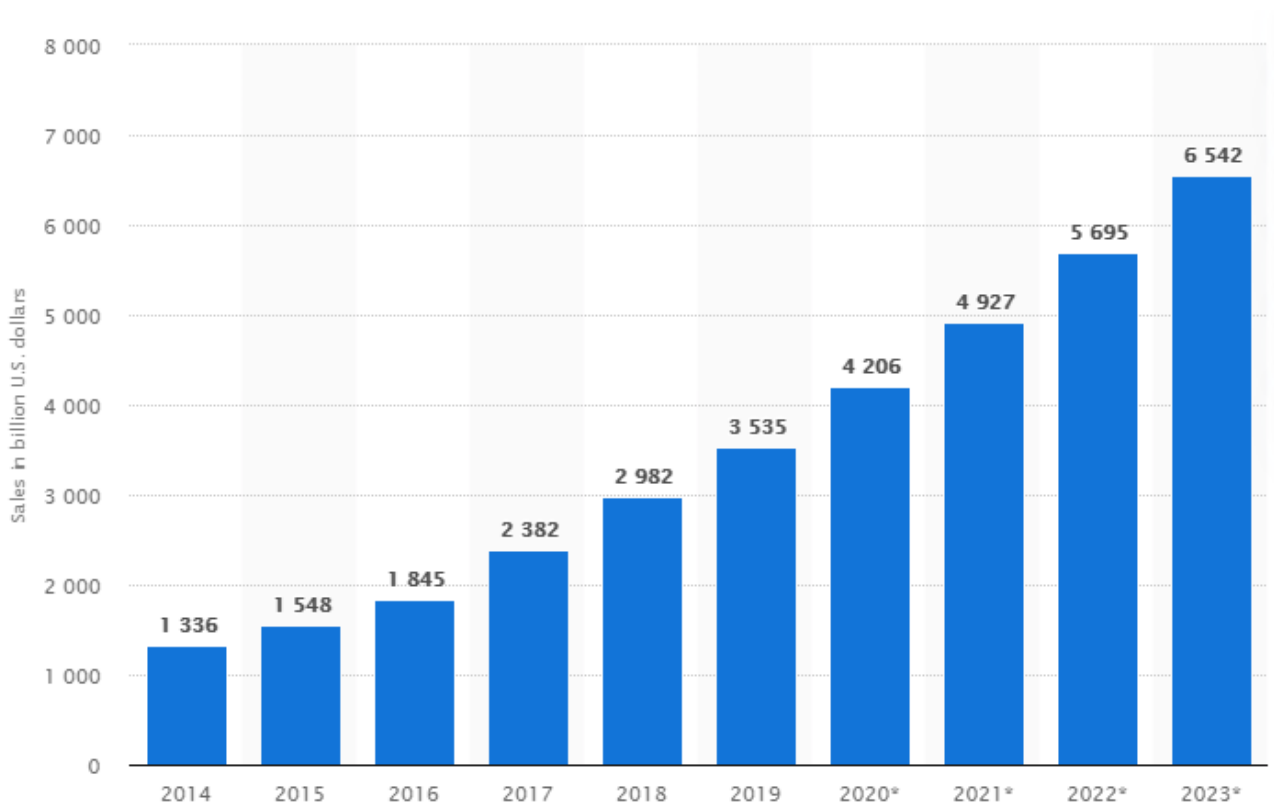
6 Тардакина Т.Н., Терешко Ю.В. Электронная коммерция. – Одесса: ОНАС им.А.С Попова, 2011. – 128с.

7 Yakubov M.S., Yuldashev R.X. Elektron tijorat asoslari. – T.: TATU, 2010.

kishilar shug'ullanadi, elektron do'konlarning soni esa o'n minglablarni tashkil etadi. Rivojlangan mamlakatlarda elektron sotuvlarga biznes yuritishning ajralmas bo'lagi sifatida qaralsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda uni muqobil biznes yuritish usuli deb qaraladi. Biroq hali ham elektron tijorat xalqaro miqyosda mamlakatlar iqtisodiyotida sezilarli o'rin egallamagan. Agar elektron tijoratning kichik va o'rta biznes vakillari jahon bozoriga chiqishlari uchun juda qulay vosita ekanini, xom-ashyo bozoriga kirishni osonlashtirishi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari marketingini xalqaro ko'lamda olib borish imkoniyatini oshirishini inobatga olsa, bu ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlardagi tadbirkorlar uchun ancha foydali degan xulosaga kelinadi. Shunday bo'lsada, elektron tijoratni rivojlantirish talab va taklif darajasiga bog'liq va bunda sezilarli natijalarga erishish uchun, albatta, faoliyatni eksportni oshirishga yo'naltirish zarur.

Dunyoning deyarli barcha davlatlarining tashqi iqtisodiy faoliyati an'anaviy savdo aloqalaridan uzoqqa chiqib ketishga ulgurdi. Elektron tijoratning rivojlanishi va internetda savdo platformalarining paydo bo'lishi tufayli yuzma-yuz uchrashuvlarga bo'lgan ehtiyoj yo'qolib bormoqda. Har qanday mahsulotni sotib olish uchun hatto oddiy iste'molchi ham uydan chiqmay turib tovar va xizmatlarni masofadan xarid qilish imkonini yaratadi. Bu nafaqat o'z shahringiz yoki mamlakatingizda xarid qilish, balki boshqa mamlakatlardan tovarlarga buyurtma berish va yetkazib berish imkoniyati mavjudligini anglatadi. Shu o'rinda ta'kidlab o'tishimiz joizki, 2014-yilda onlayn xaridlar dunyo iqtisodiyotida 1336 milliard usdni tashkil qilgan va mos ravishda 2018-yilda o'rtacha o'sish davriga yetadi ya'ni 2982 milliard usdni tashkil qiladi. 2023-yilga kelib o'z cho'qqisiga chiqadi 6542 milliard usdni tashkil qilganini ko'rishimiz mumkin.⁸

1-rasm. 2014-yildan 2023-yilgacha butun dunyo bo'ylab global chakana elektron tijorat sotuvi.

Keyingi rasmda biz elektron bozorlar hamda mintaqaviy elektron xizmatlar sohasi ulushining o'sib borishini ko'rsatadigan statistik jadval bilan tanishib chiqamiz va biz bu raqamlar butun dunyo bo'ylab tobora o'sib borayotganini ko'rishimiz mumkin. Mintaqalararo elektron xizmatlar sohasining yaqin 10 yillik davr mobaynida Osiyo qit'asida 25% ni, Yaqin sharq va Afrika qit'alarida mos ravishda 21,3% ni, Sharqiy Yevropada nisbatan kamroq 19,4% ni, G'arbiy Yevropada 10,2% ga o'zgarganligini ko'rishimiz mumkin. Dunyo bo'yicha ushbu ko'rsatkich o'rtacha 20,7% ni tashkil etganini ko'rishimiz mumkin.⁹

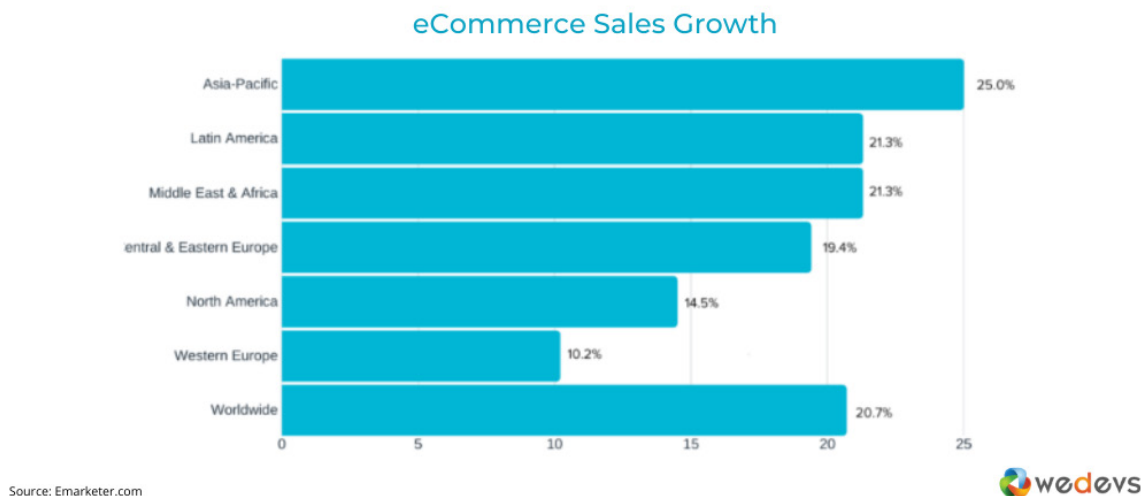
Elektron xizmatlarning nafaqat yillar bo'yicha balki, mintaqalar hamda qit'alar kesimida ham shu jahhada sodir bo'layotgan o'zgarishlarini ko'rishimiz mumkin. Elektron xizmatlar infratuzilmasini shakllantirish bo'yicha

⁸ Statista.com

⁹ <https://www.emarketer.com> sayti ma'lumotlariga asosan

Xitoy xalq respublikasining qayd etgan natijalari bu borada Yevropa hamda AQSH davlatlarini ham ortda qoldirdi desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

3-rasm. Mintaqalararo elektron sotuv hajmining foizlarda o'sib borishi¹⁰.

Shu bilan bir qatorda xalqaro miqyosda elektron xizmatlar ko'rsatuvchi hamda elektron savdo yurituvchi web-saytlari mavjud bo'lib, ularning soni ham kun sayin ortib bormoqda, jumladan 2023-yil hisobiga quyidagi ko'rsatkichlar qayd etilgan:

- Dunyo bo'ylab 26 milliondan ortiq elektron tijorat saytlari mavjud bo'lib, ularning soni kundan-kunga ortib bormoqda;
- Birgina AQShda 9,5 milliondan ortiq elektron tijorat saytlari mavjud bo'lib, ular kundan-kunga o'sib kelmoqda.
- 2021 yilda butun dunyo bo'ylab elektron tijorat chakana savdosi taxminan 4,9 trillion dollarni tashkil etdi.
- Mobil elektron tijorat savdosi 2021-yilda 3,56 trillion dollarga yetdi, bu o'tgan yilga nisbatan 15,2 foizga ko'p.
- 2021-yilda 2,14 milliard raqamli xaridorlar bor edi. Bu dunyodagi 7,74 milliard kishining 27,6 foizini tashkil qiladi.
- Dunyodagi 10 ta eng yirik elektron savdo yurituvchi bozorlari 2021-yil yakuniga:
- Xitoy: 2,779 milliard dollar
- Qo'shma Shtatlar: 843 milliard dollar
- Buyuk Britaniya: 169 milliard dollar
- Yaponiya: 144 milliard dollar
- Janubiy Koreya: 121 milliard dollar
- Germaniya: 102 milliard dollar
- Frantsiya: 80 milliard dollar
- Hindiston: 68 milliard dollar
- Kanada: 44 milliard dollar
- Ispaniya: 37 milliard dollar ni tashkil etdi.

Elektron xizmat ko'rsatuvchi korxonalari uchun o'rtacha konversiya darajasi 1,53% ni tashkil etdi. Ushbu holatdan marketpleyslardagi savatchalarning 69,57 % tashlab ketilganini ko'rishimiz mumkin.

Yuqorida keltirilgan hisobotlar 2021-yil hisobiga bazis yil sifatida keltirib o'tilgan bo'lsa, quyida sizga 2023-yil yakunida qayd etilgan ko'rsatkichlarni havola etamiz:

- 2022-yilda Qo'shma Shtatlar chakana elektron xizmatlar ekotizimi taxminan 856,8 milliard dollar daromad keltirdi.
- 2023-yilda taxminan 2,64 milliard iste'molchi kamida bitta onlayn xaridni amalga oshirgan bo'ladi.
- Global elektron tijorat bozorining o'sish sur'ati 2021-yilda 17,1 foizga yetdi va kelgusi bir necha yil ichida u kamida 8% lik o'sish sur'atini saqlab qolishi kutilmoqda.
- Kelgusi 3 yil ichida global elektron xizmatlar savdosining umumiy hajmi 50% ga o'sishi prognoz qilinmoqda.¹¹

Shuningdek biz 4-rasmda so'nggi o'n yillikdagi internet foydalanuvchilari statistikasi ko'rsatilgan. Bunga ko'ra 2013-yilda smartfonlar ommalashganidan so'ng mobil tarmoq foydalanuvchilari so'nggi 11 yil ichida

¹⁰ <https://www.emarketer.com> sayti ma'lumotlariga asosan

¹¹ <https://business.adobe.com/blog/basics/2023-ecommerce-statistics> sayti ma'lumotlaridan.

deyarli butun tarmoqni egallab olishgan. Kelajakda mobil tarmoq foydalanuvchilari yanada jadal rivojlanadi, bu mobil Internet va smartfonlarning mashhurligini shaxsiy kompyuter tarmoqlarining yanada kengayishiga olib keladi. Garchi respublikamiz hududida pandemiya davriga qadar elektron xizmatlar sohasi jadal rivojlanmagan bo'lsada, dunyo bo'ylab hamda AQSH va Yevropa davlatlari orasida 2020-yilga qadar ham elektron xizmat ko'rsatish tarmog'i yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lgan. Bunga misol tariqasida quyidagi rasmda keltirilgan ko'rsatkichlarga e'tiborimizni qaratamiz. 2019-yilning o'zidayoq 60 000 mingga yaqin iste'molchilar tarmoq tijoratidan foydalanishgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Rivojlangan mamlakatlarda elektron xizmatlar sohasiga biznes yuritishning ajralmas bo'lagi sifatida qaralsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda uni muqobil biznes yuritish usuli deb qaraladi. Biroq hali ham elektron xizmatlar xalqaro miqyosda mamlakatlar iqtisodiyotida sezilarli o'rin egallamagan. Agar elektron savdoning kichik va o'rta biznes vakillari jahon bozoriga chiqishlari uchun juda qulay vosita ekanini, xom-ashyo bozoriga kirishni osonlashtirishi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari marketingini xalqaro ko'lamda olib borish imkoniyatini oshirishini inobatga olsa, bu ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlardagi tadbirkorlar uchun ancha foydali degan xulosaga kelinadi. Shunday bo'lsada, elektron xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish talab va taklif darajasiga bog'liq va bunda sezilarli natijalarga erishish uchun, albatta, faoliyatni eksportni oshirishga yo'naltirish zarur. O'zbekistonda elektron xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish imkoniyatlari yildan-yilga o'sib borayotganligini alohida ta'kidlab o'tish lozim. Uning rivojlanishi milliy ishlab chiqaruvchilarimizga yangi bozorlar ochish, yangi mijozlar topish imkoniyatini yaratadi. Elektron xizmatlar sohasini rivojlantirish bo'yicha tanlangan va amaldagi yo'ldan to'g'ri borish – kelajakda mamlakatimiz iqtisodiyotini jahon bozorining yetakchi vakillaridan biriga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 29.09.2022 yildagi O'RQ-792-son. <https://lex.uz/ru/docs/-6213382>
2. The E-Commerce Book: About a Channel that became an Industry – Alexander Graf.
3. E-Commerce Power: How the Little Guys are Building Brands and Beating the Giants at E-Commerce – Jason G. Miles.
4. Setiawan, A. B., Dunan, A., and Mudjianto, B. (2022). "Policies and innovations of financial technology business models in the digital economy era on the E-business ecosystem in indonesia," in Handbook of Research on Green, Circular, and Digital Economies as Tools for Recovery and Sustainability, eds de Pablos, O. Patricia, Z. Xi, and A. Mohammad Nabil (Pennsylvania. PA: IGI Global), 22–42. doi: 10.4018/978-1-7998-9664-7.ch002.
5. Suska, M. (2022). "E-commerce: the pillar of the digital economy," in The European Union Digital Single Market, eds L. D. Dabrowski and M. Suska (Abingdon: Routledge), 63–91.
6. G'ayratovna, Umarova Go'zal, and Khudoyorova Mekhrangiz Muradovna. "Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijoratning rivojlanish istiqbollari." International journal of recently scientific researcher's theory 2.3 (2024): 74-79.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

